

Tatiana Kovalenko. Declarations and Reality: Discourse Specifics of Ukrainian Literary Manifestos of 1920 th. The article is dedicated to the analysis of Ukrainian manifestos of 1920th, which are considered as an important source for exploration of confrontation in literary field of mentioned period. The manifestos of such groups as «Avangard», «Hart», «Grono», «Zhovten», «Pluh», «Prolitfront», «Sim» etc. were taken into consideration in the survey. Key problems (such as style, readers and author) and textual specifics of manifestos (on the levels of vocabulary, grammar, cohesion, text structure, forces of utterances, coherence, intertextuality, interdiscursivity) of different literary groups and organizations of 1920th were examined through their comparison using P. Bourdieu's conception of literary field and N. Fairclough's discourse analysis methodology. The arguments on legitimization of voice of power in manifestos of 1920th with an aim to rule the literary process were shown. It was concluded that most of literary manifestos on 1920th were appeared as a statement of loyalty to the head power, the very proof of correspondence of activities of literary groups to principles of development of new state rather than a ritual of representation of self-otherness.

Key words: manifesto, literary field, confrontation, discourse, critical discourse analysis.

Стаття надійшла до редколегії
29.06.2015 р.

УДК 821.161.2 – 1 «19»

Дар'я Лиман

Теологічне та філософське підґрунтя профетизму (на матеріалі творчості вісниківців)

У статті розглянуто проблему теологічної та філософської основи профетизму. Звернуто увагу на проблему функціонування провіденційного типу творчості в українській літературі. Наведено приклади вияву профетичних мотивів у творчості поетів-вісниківців (Оксани Лятуринської, Олекси Стефановича та Степана Риндика).

Ключові слова: профетизм, вісниківці, пророк, провіденційний тип творчості, автопророцтво.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перша половина ХХ ст. в українській літературі ознаменувалася підвищеним інтересом до Біблії. Автори прагнули по-новому висвітлити проблеми. Особливе місце серед них посідають майбутнє України, а також роль інтелігенції у творенні нації. Тому все частіше письменники звертаються до пророкування подій, які повинні відбутися. Такий вияв творчої діяльності дослідники називають профетичним. Досліджувати профетизм неможливо без орієнтації на філософію та теологію. Тому **мета цієї статті** – проаналізувати філософське та теологічне підґрунтя профетизму.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поняття «профетизм», без сумніву, має теологічне походження й спочатку вживалося лише для окреслення здатності людини говорити від імені вищих сил. Релігія та мистецтво мають багато точок дотику. Оскільки релігія спроможна знайти свій вираз у мистецтві, то так само й мистецтво, яке досягає найвищої точки свого вияву, може ставати релігією. Варто зазначити, що будь-яка діяльність людини має свою направленість. Якщо ж сприймати пророцтво з такої позиції, як частину естетичного та релігійного типу досвідів, то воно потребує майже надлюдських внутрішніх сил. Кожна зі світових релігій має власні способи спілкування з вищими силами, але їх поєднує те, що в такому духовному стані людина спроможна бачити цілісну картину світу, що поєднує в собі минуле, сучасне та майбутнє. Інформацію, отриману в цьому стані, неможливо передати звичною нам мовою. Лише пізніше в процесі творчого натхнення пророк може передавати її мовою знаків і символів.

Східні релігії пояснюють профетизм як найвищу точку духовного зростання особистості. Лише досягнувши її можна отримати здатність прозрівати, відкривати прийдешні події. Якщо подивитися на пророцтво в християнстві, то побачимо дещо іншу картину. Старозавітні пророки – богообрані

особистості. Саме через них Бог намагається повернути свій народ на шлях істинної віри. Саме такою (нести Слово Боже в маси) була священна місія пророків.

Виділяють три варіанти вираження пророцтв:

- релігійний досвід (вищі сили через обраних людей передають свою волю широкому колу);
- містичний та психологічний досвід (здатність до пророкування здобувається за допомогою занять або використання спеціальних засобів, які випускають приховані знання з глибин підсвідомості);
- естетичний досвід (письменники в процесі творчості часто виявляють здатність до передбачень).

Пророком у зв'язку з теологією звикли називати людину, яка спроможна передавати, пророкувати майбутнє в силу незвичайного надприродного знання. Пророки жили в епоху духовного піднесення людства, тому слово «профетизм» стало частиною прагнення людини знайти новий світогляд і сенс буття.

Та не завжди пророки передвіщали майбутнє, дуже часто вони відкривали вічні істини, оскільки пророцтво можна вважати однією з форм моральних розрахунків, виявом яких є попередження, сні, знаки.

За допомогою сили слова поети здатні ставати провісниками та вчителями для своєї нації, саме тому письменників порівнюють із пророками. Ще одне наближує авторів до образу біблійних пророків – це мученицька доля. І так само, як і пророків, поетів не можна ні призначити, ні обрати – ними можна лише народитися. Із цього приводу цікаво висловлюється Євген Сверстюк: «Пророк бачить те, чого інші не добачають. Пророк передбачає майбутнє. Але передусім пророк розмовляє з Богом і виголошує його істини перед лицем народу» [7, с. 43].

Профетизм – це такий рідкісний феномен, існування якого доводиться тим, що є можливість набуття знань нераціональним способом. Це відбувається за допомогою виходу за межі знання у сферу несвідомого. Такий вихід можливо здійснити виключно за допомогою естетичного та релігійного типів досвіду.

У багатьох філософсько-естетичних теоріях звертається увага на різні вияви профетизму. Карл Густав Юнг розробив концепцію колективного позасвідомого, архетипних образів, які зберігаються в підсвідомості людства. Філософ відкрив два типи творчості: візіонерський (провіденційний) та психологічний. Візіонерський тип творчості відтворює «пра-переживання», «пра-візії», «справжні прадавні переживання». Саме цей тип творчості здатен породити великі твори, оскільки саме в художній творчості найяскравіше проявляються архетипи. Із давніх часів натхнення до поетів приходило зі сфери несвідомого, що й приводило до створення образів архетипової природи. Карл Густав Юнг так висловлювався з приводу провіденційного типу творчості: «Досвід, який ліг в основу художнього відбиття, більше не можна впізнати. Існує дещо дивне в усьому цьому, що бере свій початок на периферії людської думки, що походить, здається, з глибини доісторичної епохи або надлюдського світу, у яких протиставляються світло і п'ятьма. Це первісний досвід, що не піддається розумінню людини» [9, с. 37].

Російський філософ Микола Бердяєв проголошує теорію профетичної духовності. На його думку, окрім містичної духовності, яка міститься в книгах, що описують практику спілкування з вищими силами, існує інший тип. Саме за його допомогою з'являється можливість передбачати майбутні події. Сам Бердяєв так писав про профетичну духовність: «Профетизм – це богонатхненність, слухання внутрішнього голосу Бога про долю світу, людства і народу, про грядуще. Людина профетичного натхнення самотня, її часто побиває камінням той народ, якому вона служить, але вона духовно-соціальна, звернена до суспільства. Шлях людського профетичного натхнення не є шляхом методичного сходження, це шлях внутрішнього осяяння» [1, с. 325]. Отже, можна помітити, що пророк у Бердяєва майже нічим не відрізняється від біблійних пророків. Це пов'язано з тим, що релігійний профетизм є предтечею профетизму у всіх видах мистецтва. «Профетизм існує не тільки в релігійному житті. Давньоєврейські пророки – прототипи профетизму, але він існує й у філософії, у літературі, мистецтві, у соціальному житті» [2, с. 285].

Не менш цікаві думки Фрідріха Шлегеля про пророчість у літературі. Оскільки здатність творити знаходить несвідомий вияв в уяві людини, то й поетів як видатних представників суспільства можна називати пророками. Він так говорить про це: «Поетизуючий філософ і філософуючий поет є пророками» [5, с. 194]. Поети були провісниками звільнення людини від реальної дійсності. Поезія зображує навколишній світ таким, яким він повинен бути або міг би бути із точки зору поета.

Петро Анохін проголошує теорію «випереджального відображення». Суть її полягає в тому, що зовнішній світ ще тільки збирається перейти в нову стадію розвитку, а людина вже спроможна змодельовати її у своїй свідомості.

Згідно з теорією Карла Ясперса, пророки несли в маси Слово Боже, за допомогою якого суспільство підійде до наступної фази свого розвитку й звершить її.

У філософсько-естетичній концепції С. К'єркегора також згадується поет-пророк. Він здатен прозирати в майбутнє, але майже завжди страждає від неспроможності власних пророцтв.

Варто зазначити, що профетичні мотиви – це специфічна модель у літературі, яка здатна повідомляти про майбутнє, орієнтуючись на духовне, нерациональне пізнання. Література завжди прагнула пришвидшити досягнення бажаного ідеалу за допомогою профетизму. І саме поезія, як зазначають багато дослідників, була пророчою від самого свого зародження. Зокрема, до основної особливості поезії Стародавньої Греції належить саме профетичність, оскільки давньогрецькі профети в процесі пошуку найкращої форми для фіксації власних пророцтв зупинилися на поезії. Найчастіше це пов'язують із формою та ритмічним наповненням поетичних текстів. Тому поетичне натхнення досі залишається спорідненим із пророчим.

У давніх культурах поезія була засобом реалізації культів, релігій, надприродних явищ. Вона – спосіб спілкування людини та вищих сил. Відповідно, поет був ніби посередником між світом людей і світом божественним.

Прийнято виділяти декілька ступенів протетичного феномену:

- 1) логічне передбачення (виникає внаслідок об'єктивних оцінок дійсності);
- 2) «випереджаюче відображення» (згідно з теорією П. К. Анохіна);
- 3) передчуття (майбутні події відчуються на інтуїтивному рівні);
- 4) надзнання (метафізичне знання);
- 5) прозріння (можливе завдяки поєднанню релігійного й естетичного типів досвіду).

Серед науковців поширена думка, що профетичною є не література, а саме те, як її інтерпретує читач. Анджей Кійовський зазначає, що «профетизм – ознака не літератури, а суспільства. Профетична не література, а ставлення читача до тексту. Ця сама література може бути профетичною або ні» [3, с. 104].

Художня мета профетичних текстів – прагнення донести до мислячої людини через асоціації глибоку думку, яку поет заклав у своєму творі. Зазвичай у поезії подія точно не подається, а наявні лише натяки (символи, образи), за допомогою яких можливо проникнути в істинний сенс твору. Це й призводить до того, що залежно від соціально-історичних обставин один і той самий поетичний твір інтерпретуватиметься по-різному. Інколи це призвело до того, що поезію використовували для пропагування різних ідеологічних доктрин.

Якщо говорити про вісниківців, то їхня творча діяльність була спрямована на те, щоб утвердити право української нації на існування в європейському культурному просторі. Тож невід'ємним засобом у цій нелегкій праці стала профетична поезія. Оскільки саме вона спроможна активізувати історичну пам'ять та змусити проаналізувати помилки й здобутки. Але, окрім осмислення минулого, потрібно було творити майбутнє. І тому поезія як спосіб відшукування та висловлювання істини стала найкращим засобом для досягнення мети. Поезія завжди передбачає життя, а поет, зі свого боку проникає в минуле й майбутнє, підпорядковуючи їх потребам сучасності.

Українська поезія завжди була засобом вираження національної ідентичності, укріплювала віру нації у світле майбутнє. Тому будь-яка профетична дія є імпульсом, спрямованим у майбутнє, що дає змогу сформулювати ідею, яка згодом втілюватиметься майбутніми поколіннями.

У часи, коли нація перебуває в скрутному становищі, поети за допомогою закодованих у поетичній мові послань звертаються до сучасників, щоб покращити ситуацію. За таких обставин ідеться вже не про життя окремої особистості, а про весь народ. Поети відчували свою відповідальність перед сучасниками, тому намагались у творах виявити власний погляд на майбутній розвиток подій.

Неможливо обмежити профетизм окремою епохою. Він виявляється протягом усього періоду розвитку літератури. Загалом можна виокремити три види пророцтв – національне, соціальне та автопророцтво.

На прикладі творчості Оксани Лятуринської, Степана Риндика й Олекси Стефановича розглянемо вияви всіх видів пророцтв. Крім того, що вони друкувалися в «Літературно-науковому віснику»,

об'єднувала цих митців і спільна трагічна доля. Усі вони були змушені покинути рідну Україну, а от повернутися назад їм так і не судилося. Тому й не дивно, що їхня поетична творчість була нерозривно пов'язана з батьківщиною.

Найбільший масив займають поезії, пов'язані з Другою світовою війною. Написані вони у 20-х роках ХХ ст., але в них можна чітко простежити образи, які наштовхують на пророкування про військові дії. Наприклад, у поетичних рядках Оксани Лятуринської:

*О, чую, ріг скликає турій
І лицарі мечі ладнають [4, с. 101].*

Лицарями поетеса називає українських солдатів, які зі зброєю в руках боронитимуть рідну землю від німецько-фашистських загарбників.

Степан Риндик використовує чорний колір для підсилення картини, а також війна в нього пов'язується з руїнами, могилами:

*Чорні згарища чорніють – чорні рани.
Чорні згарища, руїни, грузу кути,
А на тім ... що тліє люду? Труп на труні [6, с. 15].*

У поезіях Олекси Стефановича передбачення, пов'язані з Другою світовою війною знаходять вираження в образах пожеж та тривожних дзвонів. Картину доповнюють червоні кольори. А фашистських загарбників автор часто порівнює з ордою:

*Там дзвони кричать у безмежжя!
Там червоно-червоно. Червоно без меж! –
Там попруги пожеж
Усе небо пережуть!
Там зойки і крики,
Там плач підійнявся великий!
Там упала біда. Там упала на села біда!
Там лютує орда [8, с. 18].*

Поряд із національними пророцтвами знаходимо в поезіях вісниківців також автопророцтва. Яскравим прикладом точного пророкування власної долі є поезія Оксани Лятуринської «Мир над місцем сим!»:

*Мир над місцем сим!
Буду тут лежати,
Поруч побратим [4, с. 108].*

Як відомо з біографії поетеси, урна з її прахом похована на українському православному цвинтарі Святого Андрія в штаті Нью-Джерсі. Могила Оксани Лятуринської – навпроти могили ідейного побратима Євгена Маланюка.

Ще один приклад автопророцтва знаходимо в поезії Олекси Стефановича «Хоч і тужитиму ще, може...»:

*Хоч і тужитиму ще, може,
І снитиму про тебе сни,
Уже нічим не потривожу
Твоєї світлої весни [8, с. 112].*

Поет усе життя хотів повернутися в Україну, але так склались обставини – що це так йому й не вдалося.

До вияву профетизму в поезії віднесемо також і наявність образів пророків або передчуття у творях. Степан Риндик у поезії «І ще один» звертається до образу віщуна-поета:

*Хоч світ новий нового кову хоче.
«Динамо-майстра нам!» (для наших кволих душ),
Прорік віщун-поет у захваті пророчім [6, с. 11].*

У цій поезії наявний також і образ нового світу, характерний для поезій профетичного спрямування. Ще одна поезія С. Риндика «Пророк» має у своєму змісті образ старозавітного пророка:

*Довго блукав я в пустелі безплідній,
Довго я вірив, що голос господній,
Божою правдою слово натхнене
З ясних небес обізветься до мене [6, с. 45].*

Передчуття чогось невідомого, але водночас ворожого й недоброго наявне в поезії Оксани Лятуринської «Сонце світить ніби денно»:

*Щось віщує серцю смуток,
Щось недобре, щось вороже.
Чорним оком жаско, люто
Чорний ворон щось ворожить [4, с. 115].*

У творчості вісниківів також наявні передбачення, пов'язані із занепадом славного роду, його здібніням. Наприклад, у поезії Степана Риндика «Покидав рідний край»:

*Покидав я рідний край,
Був, як цвіт, був, як рай.
Покидав, як весну, Україну.
Ані раю того,
Ані цвіту його,
Як прийду, не знайду, не зустріну [6, с. 16].*

Або в поезії Оксани Лятуринської «Вже ходить пустою луна»:

*Колишню славу не пізнають.
Занепад, глуша, дичина...
Додолю перевернуть герб
На знак, що рід славетний вимер [4, с. 99].*

І ще один приклад із поезії Олекси Стефановича «В ганку, наче вибухли із бутлів вина»:

*Щироспілу під вікном рябину
Зацілює до крові хтось [8, с. 27].*

Три автори за допомогою різних образів та символів висловлюють одну й ту ж саму думку. Дрібніють нащадки давнього козацького роду, усе менше прагнуть вони захищати Україну від зовнішніх ворогів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, профетизм – це провіденційна направленість творчості, у якій подаються приклади тих подій, які повинні відбутися. Згідно з теологічним боком профетизму, поети сповіщають істини, нав'язані вищими силами. Але водночас вони є людьми високоінтелектуальними, здатними зробити логічні висновки із сучасних їм подій, тим самим створюючи пророцтва стосовно держави, нації та власного життя.

Проблема профетизму в літературі малодосліджена, що складає широке поле для її подальшого глибокого аналізу.

Джерела та література

1. Бердяев Н. А. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого / Н. А. Бердяев // О назначении человека. – М. : Республика, 1993. – С. 254–376.
2. Бердяев Н. А. Кризис интеллекта и миссия интеллигенции / Н. А. Бердяев // Интеллигенция – Власть – Народ. – М. : Наука, 1992 – С. 281–286.
3. Кійовський А. Межі літератури / Анджей Кійовський // 12 польських есеїв. – К. : Критика, 2001. – С. 96–113.
4. Лятуринська О. Зібрані твори / Оксана Лятуринська. – Торонто : Організація українок Канади, 1983. – 813 с.
5. Мислителі німецького романтизму. Фрідріх Шлегель / [упор. Леонід Рудницький, Олег Фешовець]. – Івано-Франківськ : «Лілея НВ», 2003. – 588 с.

6. Риндик С. Логос / Степан Риндик. – Чикаго : [б. в.], 1971. – 156 с.
7. Сверстюк Є. На святі надії. Вибране / Євген Сверстюк. – К. : Наша віра, 1999. – 784 с.
8. Стефанович О. Зібрані твори / Олекса Стефанович. – Торонто : Об'єднання укр. письменників «Слово»; Вид-во «Свшан-зілля», 1975. – 304 с.
9. Юнг К.-Г. Психологія і мистецтво / К.-Г. Юнг, Ф. Нойманн. – Київ : Ваклер, 1998. – 302 с.

Лыман Дарья. Теологическое и философское основание пророчества (на материале творчества вестниковцев). В статье рассматривается проблема теологической и философской основы пророчества. Понятие «пророчество», несомненно, имеет теологическое происхождение и изначально употреблялось только для обозначения способности человека говорить от имени высших сил. Религия и искусство имеют много точек соприкосновения, поскольку религия способна найти свое выражение в искусстве. Так же и искусство, которое достигает высшей точки своего проявления и может становиться религией.

Обращается внимание на проблему функционирования провиденциального типа творчества в украинской литературе. Карл Густав Юнг разработал концепцию коллективного бессознательного, архетипических образов, которые хранятся в подсознании человечества. Философ открыл два типа творчества визионерский (провиденциальный) и психологический. Визионерский тип творчества способен породить большие произведения, поскольку именно в художественном творчестве ярко проявляются архетипы.

Приведены примеры проявления пророческих мотивов в творчестве поэтов-вестниковцев. Наибольший массив занимают поэзии, связанные со Второй мировой войной. Написаны они в 20-х годах XX в., но в них можно четко проследить образы, которые наталкивают на предсказания о военных действиях. В творчестве вестниковцев имеются также предсказания, связанные с упадком славянского рода, его измельчением.

Ключевые слова: пророчество, вестниковцы, пророк, провиденциальный тип творчества, автопророчество.

Lyman Dar'ya. Theological and Philosophical Basis of Prophecy (Based on Visnykivtsi's Creativity). This article describes the problem of theological and philosophical foundations of prophecy. The concept has certainly propheticism theological origin and originally was used only to refer to a person's ability to speak on behalf of higher powers. Eastern religions explain propheticism as the highest point of spiritual growth of the individual. Just reaching it can gain the ability to see clearly things to come. If you look at the prophecy in the Christian religion, we see a slightly different picture. The Old Testament prophets – God's chosen person.

Attention is paid to the problem of the functioning of the type of providential creativity in Ukrainian literature. Carl Gustav Jung developed the concept of the collective unconscious, archetypal images that are stored in the subconscious of humanity. Philosopher discovered two types of visionary creativity (providential) and psychological. It is worth noting that the prophetic theme – this particular model in the literature, which is able to report on the future, guided by irrational knowledge.

Examples of manifestations prophetic motives in the works of poets, vestnikovtsev. Maximum weight of take poetry associated with the Second World War. They were written in the 20s of the twentieth century, but they can be clearly seen images which suggests the prediction of hostilities.

Key words: prophecy, visnykivtsy, the prophet, the nation, visionary type of creativity.

Стаття надійшла до редколегії
14.09.2015 р.

УДК 821.161.1.09 «1917/1991»

Михайлова Марія, Ван Ін

«Форматирование» реальных фактов в автобиографических текстах (образ И. А. Бунина в повести Г. Н. Кузнецовой «Художник»)

В статье анализируется ранее не привлекавшая внимание повесть Г. Н. Кузнецовой «Художник», интересная тем, что в образе главного героя художника Шатилова нашло отражение восприятие автором И. А. Бунина, послужившего прототипом этого персонажа. В этом беллетристическом тексте оказались воспроизведены те жизненные реалии, которые остались за пределами главного произведения писательницы – «Грасского дневника», нацеленного в основном на сохранение для потомков облика и характерологических особенностей Бунина-писателя (хотя и там прочитывается сложное отношение автора к своему «объекту»). Повесть же

© Михайлова М., Ван В., 2015